

Aanvullende informatie over een zalfpotje

Tijdens naspeuringen in kranten die verschenen rond de eeuwwisseling van de negentiende eeuw, vond ik in de Binnenlandsche Bataafsche Courant een met regelmaat terugkerende advertentie van Salomon Nathans, 'geëxamineerd en geadmitteerd kies- en tandmeester'.¹ Deze advertentie deed mij terugdenken aan een artikel in het tijdschrift Oud-Utrecht van november 1999, waarin Tjeerd Pot een archeologische vondst in het riool van het weeshuis beschreef.²

Bij opgravingen had de Archeologische Dienst onder andere een geglazuurd zalfpotje gevonden met daarop de tekst: 'opiat van S. Nathans denstist A: Amst'. Het opgegraven zalfpotje bleek te voldoen aan de beschrijving in de advertentie.

In advertenties in de Binnenlandsche Bataafsche Courant maakte de Amsterdamse tandarts Salomon Nathans bekend welke steden hij gedurende welke periode zou bezoeken om er praktijk te houden. De lezers werden op de hoogte gebracht bij wie ze een afspraak konden maken en waar Nathans hen zou behandelen. Zo blijkt uit de advertenties, dat Nathans tweemaal per jaar Utrecht bezocht en daar dan gedurende drie dagen praktijk hield ten huize van J.F. Martens, een kok en pasteibakker, die woonde in het huis De Hoop aan de Oudegracht bij het Stadhuis. Nathans' werkzaamheden zullen voor een groot bestaan hebben uit het trekken van kiezen. Een handeling, die hij 'met onge-meene gezwindheid, en zonder de miste pyn' verrichtte ('die bang zyn, smeert hy iets aan, dat

De plaatsen waar Simon Nathans' Opiat Royal te koop was.

dezelve (tanden) van zelfs uitvallen'). Maar niet alleen het trekken van tanden en kiezen behoorden tot zijn kunde. Hij maakte ook de zwartste tanden wit zonder het email te beschadigen, zette valse tanden die van de eigen tanden niet te onderscheiden waren, vulde holle kiezen met goud, zilver of lood en vijlde de 'scherptens en punten' van de kiezen, zodat ze de tong, lippen en wangen niet meer beschadigden.

Om de mond, de tanden en het tandvlees tot op hoge leeftijd te conserveren, recomandeerde Simon Nathans zijn opiaat royaal aan. Dit middel versterkte het gebit, verfriste tanden en kiezen en zuiverde de mond. Tevens maakte het de tanden wit en deed het tandvlees weer tegen de tanden aangroeien. Losse tanden en kiezen zouden weer vastkomen en het haalde de kwade smaak uit de mond en de 'scheurbuik en brand' uit de tanden. Dit wonder-

opiat van S. Nathans denstist A: Amst

middel stilde ook nog kies- en tandpijn en belette het invreten van de holle kiezen en tanden, zodat die niet getrokken hoefden te worden. Dit 'wondermiddel' was te koop voor f 2-10 per potje in een groot aantal steden in de Republiek (zie kaartje).

Een van deze potjes, zo blijkt uit het opschrift, is dus onlangs gevonden door de Archeologische Dienst. Gezien het grote aantal plaatsen waar het middel te koop was, zou men verwachten dat dergelijke zalfpotjes in grote getalen bekend zijn. Navraag bij een aantal archeologen, museumconservatoren en antiquairs leerde mij echter dat een zalfpotje met 'opdruk' zoals Nathans gebruikte zeer bijzonder is. Geen van de ondervraagden had ooit een dergelijk zalfpotje gezien.

Met de vondst van de krantenadvertentie uit 1802 is in ieder geval aanvullende informatie gevonden over de opmerkelijke vondst in het Utrechtse riool.

- 1 *Binnenlandsche Bataafsche Courant*, gedrukt en uitgegeven door J.J. Stuerman in de Hage. In de Universiteitsbibliotheek Utrecht onder signatuur AB: Sfol 1698. Citaten in dit artikel afkomstig uit de edities van 4 en 8 mei 1802 en 21 december 1802.
- 2 Tjeerd Pot, 'Vondsten met een luchtje', in: *Tijdschrift Oud-Utrecht* 72 (1999) pp. 135-139.

Het zalfpotje, rechts op de foto, met een gedeelte van de tekst zichtbaar. Foto: Archeologisch en Bouwhistorisch Centrum

Najaarsledenvergadering

Het bestuur van de vereniging Oud-Utrecht nodigt de leden uit tot het bijwonen van de najaarsledenvergadering op donderdag 23 november om 19.30 uur in het Broodhuis, de voormalige synagoge, Springweg 162 in Utrecht. De vergaderstukken

zullen u separaat worden toegestuurd. Na afloop van de vergadering zal de heer K. Asberg, voorganger van de gemeente van Ruth die in het Broodhuis haar samenkomsten houdt, een inleiding houden over dit gave Art Deco gebouw.

Presentatie Jaarboek en Oud-Utrecht-prijs

Op zondag 10 december zal de presentatie van het Jaarboek 2000 en de uitreiking van de Oud-Utrecht-prijs 2000 plaats vinden in de zaal van Palladio, Klein Geerte-

kerkhof 1 in Utrecht. De bijeenkomst begint om 15.00 uur en zal rond 17.00 uur met een drankje worden afgesloten. U bent van harte welkom.

'Halloween' met Oud-Utrecht en het Historisch Platform

Op zondag 29 oktober organiseert de Vereniging Oud-Utrecht in samenwerking met de afdeling Utrecht van het Historisch Platform vanwege 'Halloween' oftewel Allerzielen een bezoek aan de begraafplaatsen Soestbergen en St. Barbara.

Edwin Maes, auteur van het boek *Begraafplaatsen in Utrecht* en groot kenner van de Utrechtse begrafenis cultuur, leidt u rond door de fraaie Utrechtse begraafplaats Soestbergen, een van de oudste en meest sfeervolle begraafplaatsen van ons land. Hij zal vertellen over de betekenis van Allerzielen en uitleg

geven over de vele bezienswaardige grafmonumenten ter plekke. Daarna wordt een bezoek gebracht aan de katholieke begraafplaats St. Barbara, waar Allerzielen nog steeds in ere wordt gehouden.

De excursie begint om 13.30 uur aan de ingang van Begraafplaats Soestbergen aan de Gansstraat 167 in Utrecht. De middag zal rond 15.30 uur worden afgesloten. Prijzen: f 7,50 voor leden, f 10,- voor niet-leden. U kunt reserveren via het Historisch Platform, telefoon 020-4208598. Het aantal deelnemers is beperkt.